

PRIKAZ JANUSA PANNONIUSA U DJELU ANTONIJA BONFINIJA RERUM UNGARICARUM DECADES

DEPICTION OF JANUS PANNONIUS IN ANTONIO BONFINI'S RERUM UNGARICARUM (HISTORY OF HUNGARY)

Dražen Nemet

Branimirova 25

10 000 Zagreb

Croatia/Hrvatska

drazen_nemet@yahoo.com

Primljeno: 2. 4. 2010.

Prihvaćeno: 22. 9. 2010.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK / UDC 323.22 (497.5) Pannonius

SAŽETAK

Janus Pannonius (Ivan Česmički) jedan je od najvažnijih predstavnika humanizma u Srednjoj Europi, ali i šire. U ovom se članku prikazuje i analizira na koji je način Janus predstavljen u jednom od kapitalnih djela za povijest srednjovjekovnog Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva Rerum Ungaricum Decades kojeg je autor njegov suvremenik Antonio Bonfini, dvorski povjesničar kralja Matije Korvina. Bonfini, iako donosi neke netočne podatke o Janusu, daje uglavnom pozitivan prikaz poznatog pjesnika i biskupa, što je najvjerojatnije posljedica njegove društvene i političke rehabilitacije u vrijeme kada je Bonfini pisao svoje djelo. Usto, Bonfini je prvi zabilježio poznatu priču o sudbini Janusovih posmrtnih ostataka i svečanom pokopu koji je naredio kralj Matija.

Ključne riječi: Janus Pannonius, Antonio Bonfini, Rerum Ungaricum Decades

Key words: Janus Pannonius, Antonio Bonfini, Rerum Ungaricum Decades

Janus Pannonius²² zasigurno je jedan od najvažnijih predstavnika humanizma kako na našim prostorima, tako i u Europi, a djelovao je ne samo na području književnosti i kulture, već je bio

²² Bibliografija izdanja djela Janusa Pannoniusa, kao i radova drugih autora koji se bave Janusom, njegovim djelima, ali i vremenom u kojem je djelovao doista je opsežna. Usp. Enikő BÉKÉS, *Janus Pannonius (1434-1472). Válogatott bibliográfia / Bibliografia selezionata / Selected Bibliography*, Budapest, 2002. Olga PERIĆ, Janus Pannonius, u: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, 2005, 346-348. Od izdanja njegovih djela trebalo bi istaknuti: *Iani Pannonii episcopi Quinqueecclesiensis illius antiquis vatibus comparandi, recentioribus certe antepionendi, quae uspiam reperiri adhuc potuerunt; omnia. Opera Ioannis Sambuci*, Viennae, 1569. *Iani Pannonii Poemata quae uspiam reperiri potuerunt omnia*, ur. S. Teleki, Traiecti ad Rhenum, 1784. *Iani Pannonii Opusculorum pars altera*, ur. S. Teleki, Traiecti ad Rhenum, 1784. *Pjesme i epigrami*, prev. Nikola Šop, predg. Mihovil Kombol, Zagreb, 1951. *Janus Pannonius – Opera Latine et Hungarice*, ur. Sándor V Kovács, predg. Gyozo Csorba, prev. Lajos Áprily i dr. Budapest 1972. *Jani Pannonii epigrammata – The epigrams*, ur. i prev. Anthony A. Barrett, predg. János M. Bak, Budapest, 1985. *Elegije i epigrami*, prir. Stanislav Marijanović, Vinkovci 1994. *Iani Pannonii Opera omni*, Budapest 2002. (CD). Važnija djela koja se bave osobom Janusa Pannoniusa su: Samuel TELEKI, *Narratio nostra et brevis expositio de vita Iani Pannonii*, u: *Iani Pannonii Opusculorum pars altera*. Traiecti ad Rhenum, 1784., 161-242. Josephus KOLLER, Joannes III, u: *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, vol. IV., Posonii, 1796., 1-359. Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan Česmički, u: *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova*, Zagreb, 1886., 1-19. József HUSZTI, *Janus Pannonius*, Pécs, 1931. Marianna D. BIRNBAUM, *Janus Pannonius – Poet and Politician*, Zagreb, 1981. Borislav GRGIN,

umiješan i u političke odnose svoga vremena obnašajući visoku crkvenu funkciju pečuškog biskupa, ali i svjetovnu slavonskoga bana.

Rodio se 29. kolovoza 1434. u osiromašenoj plemićkoj obitelji.²³ U historiografiji je opće prihvaćeno stajalište da je Janus rođen na prostoru srednjovjekovne Slavonije, o čemu svjedoči i sam pjesnik,²⁴ ali i mnogi njegovi suvremenici.²⁵ Međutim, mjesto Janusova rođenja do današnjih je dana ostalo predmetom rasprava. Kao moguće rješenje navodila se Česmica kraj Čazme²⁶, Kešinci kod Đakova²⁷, Sredna²⁸, danas nestala mjesta *Drazad* ili *Drawazad*²⁹ kod ušća Drave u Dunav te Kestenci ili Kestenje³⁰ kojemu je ime sačuvano u toponimu Kestenjački rit kraj Aljmaša. Najnovi-

Janus Pannonius (desno) s jednog suvremenog crteža

Janus Pannonius (Ivan Kestenski) – fatalna dvojnost pjesnika i političara, u: *Počeci rasapa*, Zagreb, 2002., 53-63. Iako je hrvatska historiografija proizvela veliki broj znanstvenih članaka koji se bave raznim aspektima osobe i djela Janusa Pannoniusa, još uvijek na hrvatskom jeziku ne postoji jedinstvena monografija o tom značajnom humanistu.

- ²³ O datumu Janusova rođenja ne postoji prijedor, budući da o tome sam daje informacije u svojim djelima (usp. *Iani Pannonii Poemata*, CVII, str. 506. i CCVIII, str. 550-551. S. TELEKI, *Narratio nostra et brevis expositio de vita Iani Pannonii*, 163-167. *Pjesme i epigrama*, 317.). O tome da je pjesnik bio plemenita roda svjedoče i Ludovik Crijević Tuberon: „*Ovaj je Jan, ..., bio rođen u plemićkoj obitelji*“ te Ivan Thuroczy koji za njega i ujaka mu Ivana Viteza od Sredne kaže da su *humilis sub tecto nobilitatis geniti*. (usp. Ludovik CRIJEVIĆ TUBERON, *Komentari o mojem vremenu*, Zagreb, 2001., 55. Iohannis de THWRÓCZ, *Chronica Hungarorum ab Origine Gentis*, u: *Scriptores Rerum Hungaricum*, ur: Johann Georg von Schwandner, t. 1, Beč, 1746., 289.). Iako je dolazio iz obitelji plemićkog podrijetla, čini se da obitelj nije imala materijalnu sigurnost te se i majka morala potruditi kako bi osigurala dodatna financijska sredstva. Naime, sam Janus u elegiji *U smrt majke Barbare* kaže: „*Što god si na tkanju svome i predenjul/ Zasluzila, sve si meni dala za učenje*“ (usp. *Pjesme i epigrama*, 15.). Međutim, treba napomenuti da je značajan dio nižeg, odnosno sitnog plemstva tog razdoblja živio slično kao i seljaci ili obrtnici. Plemićki status sam po sebi nije bio jamstvo bogatstva pa čak ni financijski sigurnog života.
- ²⁴ U panegiriku učitelju Guarinu Janus kaže: „*S onog dijela Panonije ja sam, koga su božanstval i sudbina još za nježna uzrasta poslala me k tebi, / gdje već strujeći blago oranice presjeca plodne/ Drava, da uskoro u Dunavu izgubi ime i vodu*“ (usp. Ivo MAŽURAN, „Gdje je rođen pjesnik Janus Pannonius“, *Gazophylacium*, 3-4, 1994., 344.). U epigramu *De se ipso* (*O sebi*) govori: „*Pjesnik sam, koji kraj duboke vode se rodio Drave*“ (usp. *Pjesme i epigrama*, 221.).
- ²⁵ U drugom poglavlju svoga djela *Europa Enea Silvio Piccolomini* (papa Pio II.) hvali Ivana Viteza i Janusa te kaže: „*Horum tamen originem Sclavonicam ferunt*“ (usp. S. TELEKI, *Narratio nostra et brevis expositio de vita Iani Pannonii*, 172). Ivan Thuroczy za Janusa i Ivana Viteza od Sredne navodi da su: „*in Sclavonia .. geniti*“ (usp. I. de THWRÓCZ, *Chronica Hungarorum ab Origine Gentis*, 289). Ludovik Crijević Tuberon spominje da je Janus rođen „*u onom dijelu kontinentalne Dalmacije koji je smješten između Save i Drave, a Dravom je odijeljen od Panonije*“ (usp. L. CRIJEVIĆ TUBERON, *Komentari o mojem vremenu*, 55).
- ²⁶ I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan Česmički, 2-4.
- ²⁷ Franjo RAČKI, Iz djela L. Crevića Dubrovčanina, *Starine JAZU*, IV, Zagreb, 1872., 176.
- ²⁸ Vladimir BAŽANT, Sredna – mjesto rođenja Ivana Česmičkog – Janusa Pannoniusa (29. kolovoza 1434. – 30. studenoga 1472.), *Hrvatski kajkavski kolendar*, 1995., 181-182.
- ²⁹ J. HUSZTI, *Janus Pannonius*, 300. Huszti taj zaključak donosi pozivanjem na mađarskog humanista Miklosa Olaha (1493-1548).
- ³⁰ Dionizije ŠVAGELJ, Ivan Kestenački – Janus Pannonius, u: *Slavonske književne komunikacije*, Osijek, 1975., 97-113. I. MAŽURAN, „Gdje je rođen pjesnik Janus Pannonius“, 344-348.

Janus Pannonius na crtežu iz 16. st.

je je mišljenje da je Janus bio podrijetlom sa prostora srednjovjekovne Komarnice (okolica današnjeg Novigrada Podravske) i pripadnik plemićkog roda Vitez, sin Petra Viteza iz Komarnice, brat zagrebačkog prepozita Mihaela Viteza te poznatog humanista i diplomata Ivana Viteza mlađeg.³¹ Uzimajući u obzir nepreciznost, ali i dvojbe koje postoje u vezi s pojedinim izvorima i njihovim tumačenjem³², za pretpostaviti je da točno mjesto rođenja vjerojatno nikada neće sa sigurnošću biti utvrđeno. Međutim, neovisno o različitim argumentacijama o točnom lokalitetu pjesnikova rođenja, jedino u što ne bismo trebali imati sumnje riječi su samoga Janusa Pannoniusa, a on izrijekom kaže da je rođen uz rijeku Dravu, a i za pretpostaviti je da je barem dio svog djetinjstva proveo u mjestu svoga rođenja ili u njegovoj blizini. Također ne treba zaboraviti da je značajan dio njegovog djelovanja kao pečušskog biskupa bio usmjeren na područje uz rijeku Dravu.

Ostavši rano bez oca, brigu o njemu preuzela je majka, ali i ujak Ivan Vitez od Sredne, koji ga je kao trinaestogodišnjaka 1447. godine poslao na školovanje u Ferraru kako bi stekao obrazovanje za kancelarsku i diplomatsku karijeru na kraljevskom dvoru. Tamo se nalazila jedna od najznačajnijih humanističkih škola koju je vodio ugledni Giovanni Guarino iz Verone. U toj je školi proveo sedam godina.³³ Iskazao se lakoćom svladavanja gradiva te izvrsnim znanjem grčkog i latinskog jezika, ali prije svega pjesničkim umijećem. U toj je školi stekao i mnoge prijatelje, među kojima se ističu pjesnici Tito Vespasiano Strozzi i Jacopo Antonio Marcello, sin njegova učitelja Battista Guarino te Galeotto Marzio s kojim je ostao najviše povezan. Nakon Ferrare svoje je školovanje nastavio na sveučilištu u Padovi, gdje je 1458. godine stekao doktorat iz kanonskog prava. U Padovi se nastavio družiti s Galeottom Marzijem, ali je stjecao i nove prijatelje. Među njima je najpoznatiji slavni slikar Andrea Mantegna, koji je naslikao njegov portret zajedno s Galeottom Marzijem, o čemu sam Janus svjedoči u elegiji *Laus Andreae Mantegnae pictoris*.³⁴ Prije povratka u domovinu posjetio je i Rim, Firencu i neka druga mjesta u Italiji. U Firenci se upoznao s bibliofilom i izdavačem Vespasianom da Bisticcijem, poznatim knjižarom Poggiom Bracciolinijem, slušao je predavanja filozofa Agryropoulosa, a uz Bisticciju pomoć sastao se i s Cosimom Medicijem, koji je ostao zadivljen mladim Janusom.³⁵

Po povratku postaje dio najužeg kruga kralja Matije Korvina (1458.-1490.), zahvaljujući sretnom spoju okolnosti – odličnim vezama na dvoru, budući da mu je ujak Ivan Vitez bio odgojitelj

³¹ Hrvoje PETRIĆ, Was Janus Pannonius (1434-1472) actually born in Komarnica, Podravina?, *Podravina – časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 1 (1), 2002., 75-92., Idem, Je li Janus Pannonius (1434-1472.) rodnom iz Komarnice u Podravini? Novi pogledi na povijest njegove obitelji i podrijetlo, *Kaj – časopis za kulturu i prosvjetu*, 40 (3), 2007., 99-108.

³² Više o podrijetlu, obitelji i mjestu rođenja te izvorima koji o tome govore vidi: S. TELEKI, Narratio nostra et brevis expositio de vita Iani Pannonii, 168-182. J. KOLLER, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, vol. IV, 1-5. István TÓTH, Die Genealogie von Janus Pannonius, *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae*, 14 (3-4), 1972., 377-387. M. BIRNBAUM, *Janus Pannonius*, 9-19.

³³ U tom je razdoblju mladi Ivan promijenio svoje ime u Janus, o čemu sam svjedoči u epigramu *De immutatione sui nominis (O promjeni svoga imena)*: „Ivan mi bijaše ime, a sada se pišem Jan“. *Usp. Pjesme i epigrama*, 184-185.

³⁴ Op.cit., 100-103.

³⁵ Vespasiano da BISTICCI, *Vite di uomini illustri del secolo XV*, Firenze, 1859., 223.

i jedan od glavnih savjetnika mladog vladara, ali i vlastitim sposobnostima i vrhunskom obrazovanju stečenom u Italiji. Paralelno je gradio i svjetovnu, ali i crkvenu karijeru. Postao je kancelarom kraljice Katarine Podjebradske, a 1459. godine imenovan je pečuškim biskupom. Međutim, do 1461. bio je samo njezin administrativni upravitelj, dok nije navršio potrebnih 27 godina. Također je pratio kralja u njegovim vojnim pohodima u Bosni 1463.-1464. godine. Usprkos strelovitom usponu na društvenoj ljestvici i financijskoj moći koju su mu osiguravali prihodi bogate biskupije, Janus se teško privikavao na život koji se u mnogočemu razlikovao od onog bezbrižnog studentskog života u Italiji, a ta se nostalgija osjeća i u njegovim djelima.³⁶ Međutim, prilika da posjeti Italiju ukazala se već 1465. godine kada ga kralj kao svog izaslanika šalje novom papi Pavlu II. (1464.-1471.). Cilj tog poslanstva bio je namaknuti sredstva i pomoć od Svete stolice i talijanskih država protiv Osmanlija. Međutim, usprkos velikim nadama, poslanici nisu uspjeli prikupiti očekivanu količinu sredstava. Ipak, unatoč neuspjehu glavnog dijela poslanstva, Janus je ovo putovanje iskoristio da posjeti stare prijatelje, nabavi knjige za svoju knjižnicu, a uspio je ishoditi i papinsko odobrenje za osnivanje sveučilišta u Požunu.

Nakon povratka iz Italije, ponovno često boravi uz kralja, pa ga tako 1468. godine nalazimo u njegovoj pratnji prilikom pohoda protiv češkog kralja Jurja Podjebradskog (1458.-1471.), a iduće godine Matija ga zajedno s Ivanom Thuzom imenuje slavonskim banom. Međutim, mjere i potezi koje je Matija u to vrijeme počeo provoditi - sve veća centralizacija vlasti, promjena vanjske politike s Balkana na Srednju Europu te sve veći porezi - potakli su nezadovoljstvo u zemlji. Godine 1471. protiv kralja je organizirana urota kojoj su se priključili i Janus te Ivan Vitez, nezadovoljni političkim i društvenim sustavom, ali i osobnim nezadovoljstvom, budući da se Matija sve više okruživao „strancima“. Pobunjenici su krunu ponudili poljskom kraljeviću Kazimiru Jageloviću, koji je ponudu prihvatio i provalio na sjever Ugarske te uz Janusovu pomoć osvojio Nitru. Međutim, Matija je vještim manevriranjem uspio ugušiti pobunu i istjerati Kazimira iz zemlje. Ivana Viteza je pomilovao i stavio u kućni pritvor u Ostrogon, gdje je ubrzo i umro. Janus se nakon poraza prvo povukao u svoju biskupiju, no smatrajući da kralj vjerojatno neće pokazati jednaku milost prema njemu kao prema njegovom ujaku, odlučio je pobjeći u Italiju. Na putu je zastao Zagrebu kod svojih saveznika braće Osvalda i Ivana Thuza, no tu se razbolio i smrt ga je zatekla 27. ožujka 1472. u Medvedgradu. Prvo je pokopan u Remetama, no kasnije su njegovi posmrtni ostaci premješteni u Pečuh.

* * *

Smrću Janusa Pannoniusa i Ivana Viteza, a napose nakon kraljeva vjenčanja s napuljskom princezom Beatricom Aragonskom, nastupilo je novo razdoblje u političkom i kulturnom životu Korvinova kraljevstva. Matija sve svoje političke ambicije usmjerava prema Srednjoj Europi, dok na svome dvoru okuplja sve više stranih umjetnika. Među njima se ističe Antonio Bonfini³⁷, talijanski humanist, koji je ostao najviše zapamćen kao dvorski povjesničar Matijaša Korvina.

³⁶ Unatoč nostalgiji za Italijom i nezadovoljstvom životom u domovini koju iskazuje u svojim djelima, izgleda da je ipak bio ponosan na svoja postignuća u domovini, jer u elegiji *U smrt majke Barbare* kaže: „*Jao, o majko, zašto me baš sada ostavljaš, / Kad si uza me zadovoljnog mogla živjeti? / Sad bi uživala, gledajući me sretnog i uglednog, / Sad bi ti dani tekli u obilju.*“ Usp. *Pjesme i epigrama*, 17.

³⁷ Od radova koja se bave osobom Antonija Bonfinija valja istaknuti sljedeće: *Antono Bonfini MCDXXVII – MCMXXVII, a cura della brigata ascolana amici dell'arte e gruppo studiosi storia patria*, Ascoli Piceno, 1928. Giulio AMADIO, *La vita e l'opera di Antonio Bonfini, primo storico della nazione ungherese in generale e di Mattia Corvino in particolare*, Montalto Marche, 1930. Stjepan ANTOLJAK, *Bonfinius, Antonije*, u: Hrvatska enciklopedija, sv. III., Zagreb, 1942., 61. Gerhard RILL, *Bonfini, Antonio*, u: *Dizionario biographico degli Italiani*, vol. XII., Roma, 1970., 28-30. Péter KULCSÁR, *Bonfini magyar*

Bonfini se rodio u prosincu 1427. ili 1434. godine u mjestu Patrignone pored grada Ascoli Piceno u Papinskoj državi. Nakon studija u Firenci, Padovi, Ferrari i Rimu, isprva je radio je kao učitelj (*magister*) u Ascoliju, dok je od 1478. godine predavao latinski i grčki jezik te gramatiku, retoriku i poetiku u Recanatiju. U to razdoblje sežu njegovi prvi kontakti s njegovim budućim poslodavcima, točnije sa Beatricom Aragonskom, koja je u listopadu 1476. godine na svome putu prema Ugarskoj prolazila kroz Loreto. U službenim ceremonijama koje je grad pripremio u čast buduće supruge ugarskog i hrvatskog kralja vjerojatno je sudjelovao i Antonio Bonfini. U Recanatiju je predavao do 1486. godine, a za to je vrijeme napisao razna pjesnička djela te se istakao kao prevoditelj retoričkih i historiografskih djela s grčkog na latinski jezik, a napisao je i kratku povijest svoga rodnog mjesta. Djelom *Libellus de Corvinae domus origine* o rimskom porijeklu obitelji Hunyadi osigurao je pokroviteljstvo Matije Korvina koji ga je 1486. godine pozvao u Beč, a iduće godine dolazi na kraljevski dvor i postaje tajnik kraljice Beatrice. U to je vrijeme prevodi Filostrata s grčkog na latinski jezik, te djelo *Trattato di Architettura* Antonija Averulina Filareta s talijanskog na latinski jezik. Godine 1488. dobiva od kralja nalog da napiše povijest hungskog naroda i Ugarskog kraljevstva, na čemu je radio iduće desetljeće. I nakon dolaska na prijestolje Vladislava II. Jagelovića (1490.-1516.), Bonfini ostaje u Ugarskoj, a od novog vladara dobiva i plemićki naslov. Umro je u Budimu između 1502 i 1505. godine.³⁸

Najviše je ostao upamćen upravo po djelu koje je napisao po narudžbi kralja Matije Korvina, *Rerum Ungaricarum decades quatuor et dimidia*, koje je dovršio oko 1498. godine. Od rukopisa na pergameni do danas je sačuvano samo četiri folija koji se čuvaju u Nacionalnoj knjižnici Széchényi u Budimpešti.³⁹ Djelo je prvi tiskao Martin Brenner 1543. godine u Baselu, no to je izdanje sadržavalo samo prve tri dekade, to jest, trideset.⁴⁰ U cijelosti je djelo prvi izdao Joannes Sambucus (János Zsámboky) 1568. godine, također u Baselu.⁴¹ Ubrzo se pojavio i njemački prijevod,⁴² a djelo je u idućim stoljećima pa sve do danas izdavano mnogo puta.⁴³ Zahvaljujući

történetének: forrásai és keletkezése, Budapest, 1973. Michele FEO, Bonfini, Antonio, u: Lexikon des Mittelalters, vol. II., München – Zürich, 1983., 411. Manuela MARTELLINI, *Antonio Bonfini: un umanista alla corte di Mattia Corvino*, Viterbo, 2007.

³⁸ FEO, Bonfini, Antonio, 411. RILL, Bonfini, Antonio, 28-30. ANTOLJAK, Bonfinius, Antonije, 61.

³⁹ Országos Széchényi Könyvtár, cod. Lat. med. aevi 434.

⁴⁰ *Antonii Bonfinii, Rerum Ungaricarum decades tres aedit. industria Martini Brenneri*, Basilea, 1543.

⁴¹ *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum decades quatuor, cum dimidia quarum tres prioris, ante annos XX, Martini Brenneri Bistriciensis industria editae, iamque diversorum aliquot codicum manuscriptorum collatione multis in locis emendatiores; quarta vero decas cum quinta dimidia, nunquam antea excusae, Ioan. Sambuci Tirnaviensis, caes. maiset. historici etc. opera ac studio nunc denuo in lucem proferuntur*, Basileae, 1568.

⁴² *Vngerische Chronica. Das ist ein grundtliche Beschreibung dess aller maechtigsten vnd gewaltigsten Koenigreichs Vngern: darinn nicht allein dieses weitberuehmbten Lands Koenige, Hertzogen ... Stamm und Geschichte, sondern auch der vralten Scythier, als der Vngern Vorfahren, Vrsprung. Sitten, Gebrauech ... zum fleissigsten an Tag gegeben*, Franckfurt am Mayn, 1581. Kao zanimljivost vezanu uz ovo izdanje valja istaknuti da je posvećeno grofu Jurju IV. Zrinskom (1549.-1603.).

⁴³ Ostala izdanja: *Antonii Bonfinii Rerum Vngaricarum decades quatuor cum dimidia. His accessere Ioan. Sambuci aliquot Appendices, & alia: vna cum priscorum Regnum Vngariæ Decretis, ... Omnia nunc denuo recognita, emendata, & aucta per Ioan. Sambucum, ... Cum indice copiosiss.* (dalje u tekstu: RVD), Francofurti, 1581. (Navedeno izdanje korišteno je kao izvor u ovom radu.) *Antonii Bonfinii Historica Pannonica s. Hungaricarum rerum dec. IV et dimidia*, Colonia Agrippinae, 1690. *Rerum Hungaricarum decades, libris XLV comprehensae, ab origine gentis ad annum MCCCCXCV. ... Recensuit et praefatus est d. Carolus Andreas Bel*, Lipsiae, 1771. *Rerum Ungaricarum: decades IV cum dimidia seu libri XLV : Gefta Hunnorum, & Ungarorum á primis*, Vienne, 1844. Antonius de BONFINIS, *Rerum Ungaricarum Decades, ediderunt. I. Fógel, B. Iványi et L. Juhász*, Tom. I-III: Lipsiae 1936, Tom. IV: Budapest 1941. Antonius de BONFINIS, *Rerum Ungaricarum decades tomus IV. – pars II. Appendix;*

brojnim izdanjima i dostupnosti, to je monumentalno djelo do polovice XIX. stoljeća predstavljalo temelj svih radova koji se bavili ugarskom srednjovjekovnom poviješću.

Bonfini i njegovo djelo tipičan su primjer humanističke nacionalne historiografije s prijelaza iz XV. na XVI. stoljeće koju karakteriziraju djela pisana biranim latinskim jezikom i autori koju su većinom bili talijanski humanisti koji su po narudžbi vladara pisali nacionalne povijesti europskih država, ponajviše po uzoru na rimskog historičara Tita Livija. Najznačajniji predstavnici tog historiografskog pravca bili su Paolo Emilio (Francuska), Polydore Vergil (Engleska) i Lucio Marineo Siculo (Španjolska).⁴⁴ *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, kako i sam naslov kaže, sadrži ugarsku povijest napisanu u četiri i pol dekade upravo po uzoru na Livijevu rimsku povijest, zbog čega je Bonfini i stekao nadimak „ugarski Livije“. Prva dekada opisuje podrijetlo ugarskog naroda i područje koje nastanjuju. Druga dekada bavi se pokrštavanjem i poviješću do smrti kralja Ludovika I. Anžuvina 1382. godine, dok treća dekada obuhvaća razdoblje do 1463. godine. Četvrta dekada završava 1490. godinom, dok preostalih pet knjiga pete dekade opisuju događaje do 1496. godine.⁴⁵

U svome radu Bonfini je kao izvore koristio mnoga djela antičkih pisaca, poput Herodota, Strabona i Plinija te srednjovjekovnih autora poput Jordanes, Pavla Đakona, Einharda, Otona iz Freisinga, ali i talijanskih pisaca XIV. i XV. stoljeća, kao što su Andrea Dandolo, Marino Sanuto, Flavio Biondo i Enea Silvio Piccolomini. Također su mu na raspolaganju bili brojni dokumenti iz dvorske kancelarije, a za ugarsku povijest najviše je koristio *Chronica Hungarorum* Ivana Thuroczyja, tiskanu 1488. godine. Međutim, usprkos brojnim dostupnim izvorima i literaturi, prve dvije dekade i dio treće od zanemarive su historiografske vrijednosti. Vrijednost djela raste kako se približava kraju. Za doba vladanja kralja Matijaša nije uvijek pouzdan, što zbog osobnog odnosa prema svom pokrovitelju, što zbog neprecizne kronologije. Međutim, sam kraj djela koje obuhvaća vladavinu Vladislava II. Jagelovića, kojoj je i sam bio svjedokom, predstavlja prvorazredan povijesni izvor.⁴⁶

* * *

Spomen Janusa Pannoniusa u *Rerum Ungaricarum decades* nalazimo u prve tri knjige četvrte dekade, a prvi put u prvoj knjizi četvrte dekade u kontekstu sabora u Segedinu, koji je održan nakon poraza kod Zvornika, u prosincu 1464. godine te kojem je prisustvovao i pečuški biskup Ivan, kojeg Bonfini predstavlja kao pjesnika koji je doista obilježio njegovo doba (*poeta nostri temporis nimirum insignis*). Na tom su saboru pristankom svih prisutnih, pečuški biskup Ivan, dakle Janus Pannonius, kojeg autor naziva rječitim i učenim mužem (*vir summa eloquentia et doctrina praeditus*), te tavernik Ivan Rozgon imenovani poslanicima koji će poći pozdraviti novog papu Pavla II. i zatražiti njegovu pomoć.⁴⁷ Malo kasnije nailazimo i na opis tog poslanstva gdje Bonfini kaže da su u drugoj godini od kraljeve krunidbe poslanici koji su bili izabrani na

Fontes; Index / ediderunt Margarita Kulcsár et Petrus Kulcsár, Buapest, 1976. Antonio BONFINI, *A magyar történelem tizedei, fordította Kulcsár Péter*, Budapest, 1995.

⁴⁴ Norbert KERSKEN, High and Late Medieval National Historiography, u: *Historiography in the Middle Ages*, ed. Deborah Mauskopf Deliyannis, Leiden – Boston, 2003., 214. Arnaldo MOMIGLIANO, *The Classical Foundations of Modern Historiography*, Berkeley, 1990., 81-83.

⁴⁵ RILL, Bonfini, Antonio, 29.

⁴⁶ Vjekoslav KLAJČ, *Povijest Hrvata*, 4, Zagreb, 1972., 431-432. RILL, Bonfini, Antonio, 29.

⁴⁷ *Oratores duo praestantissimi omnium consensu designati: Ioannes Quinqueecclesiensis Episcopus, vir summa eloquentia, & doctrina praeditus, & Ioannes Rosgonius unus e principibus optimatum: mandata his data, ut Paulo pontifici obsequia prompta deferrent, & adversus cummunem Christianae reipub. hostem, opem & auxilia implorarent*. Usp. RVD, 538.

saboru u Segedinu, dakle već spomenuti pečuški biskup te Ivan Rozgon, zajedno s mletačkim diplomatom Giovannijem Aymom veličanstveno opremljeni krenuli put Italije.⁴⁸ No, poslanstvo je na sebe pozornost svih promatrača privuklo ne samo sjajnim konjima, već svojom blistavom mladošću; rijetko kad je nešto slično viđeno u Italiji. Na putu do Rima poslanstvo je prema kraljevoj naredbi otišlo u Veneciju, kako bi s duždom pregovaralo o zajedničkom vojnom pohodu. Kad su stigli blizu grada, Senat i narod primili su ih s visokim poštovanjem. Nakon Venecije su otišli u Firencu, gdje su zatražili pomoć protiv Turaka. U Rimu ih je primio papa. Tada je rječiti biskup Ivan (*vir summa dicendi copis pollens*), dobivši dozvolu za govor, izložio kraljevu poruku. Nakon što je kazao kako je kralj voljan učiniti sve i pokoriti se svim papinskim naredbama makar i u najtežim poslovima, lijepo i nadugačko je raspravljao o turskim opasnostima i o nepodnošljivim dnevnim patnjama ugarskog naroda.⁴⁹

U nastavku Janus govori o najnovijim aktivnostima Turaka. Na tom je mjestu Bonfini očito koristio i prepričao pismo koje je Matija 30. ožujka 1465. iz slovačke Banske Bystrice (*Novosolium*) poslao papi s namjerom da mu ga predaju njegovi poslanici.⁵⁰ Navodi da je sultan Mehmed dvojici svojih vojskovođa naložio da prodru u unutrašnjost Ugarske te da putem pale i ubijaju, a na povratku neka opkole Beograd. Ubrzo će im se pridružiti sam sultan sa starijim sinom te im je namjera tog ljeta zauzeti Beograd i Jajce, jer jedan grad predstavlja ulaz prema Ugarskoj, Poljskoj i Češkoj, dok je drugi ulaz prema Dalmaciji, Istri, Italiji i Njemačkoj. Slijedi opis svih napora koje Matija čini kako bi se suprotstavio prijetnjama i obranio svoje zemlje, a na kraju, zaključujući da Ugarska predstavlja branik kršćanstva, Matija od pape traži potporu i pomoć. Papa i kardinali odlučili su Matiji u Ugarsku poslati pedeset tisuća zlatnika za vođenje rata. Pored toga, u vrijeme kada su zastupnici boravili u Rimu, Matija je poslao u grad novog poslanika, kninskog biskupa Marka. Obavivši sve poslove, poslanici su se vratili u Ugarsku.⁵¹

⁴⁸ *Dum haec aguntur, secundo coronationis anno, eodem quoque tempore legati, qui in conventu Segedinensi designati fuerant, adiecto Ioanne Venetorum Oratore, cum apparatu magnifico, & honestissimo equitatu in Italiam venere, quaemadmodum supra diximus. Quinqueecclesiensis Episcopus & Ioannes Rosgonius ij fuere.* Usp. op.cit., 541.

⁴⁹ *Legatio non tam equorum praestantia, quam florentissima iuventute culta, omnium in se spectatorum oculos sane convertit: rara huic assimilis in Italia visa. Legati mandato regis primum Venetias, deinde Romam venere, ut de communi bello cum Venetorum duce colloquerentur. Cum urbi appropinquassent, mirifico sunt honore a senatu populoque suscepti. Rebus ibi e sententia constitutis, Florentiam venere: & in senatum admissi opem in Turcos as salutem publicam postulasse creduntur. Romam propius accedentes, honorifice Pontifex maximus sacrosanctumque collegium excepit. Facta dicendi potestate, Ioannes antistes, vir summa dicendi copia pollens, regia mandata mandata eleganter exposuit. Postquam legitimum promptumque Regis obsequium, vires, facultates & animum in re quaque maxima pontificio imperio obtemperantissimum obtulit, multa de imminente Turcarum periculo, deque intolerabilibus & quotidianis Ungarorum laboribus post abitum rite disseruit.* Usp. op.cit., 541.

⁵⁰ Vilmos FRAKNÓI, *Mátyás király levelei*, I, Budapest, 1893., 82-84.

⁵¹ *... quin etiam, veluti a Rege post abitum fuerant edocti, novos Turcarum apparatus adjecit. Maumethem, inquiring, variis trium annorum cladibus affectum, non usitata solum ira, odioque, sed diro quodam futuro vexari: omnes artes dolosque tentare: nuinc inducias insidiosas offerre, exposcere amicitiam, ocii desiderium praeffere: nunc gravissima bella moliri. Nuperrime duos duces cum expeditissimis exercitibus praemisise, qui Ungariam penitus ingressi, quantum in se esset, igni ferroque vastent, & caedibus cuncta ex more compleant: in reditu Belgradum obsideant. Hos jam Synderoviae appropinquasse: Maumethem cum filio, qui natu major est, cum certis & innumerabilibus quidem Turcarum viribus, haud procul hinc subsequi, ut ea aestate civitatem expugnet, Serviam occupet, & layzam demum, Bosnamque recuperet. Et eo obstinatius his duobus locis ut potiatur enixurum, quo faciliorem unum in Ungariam, Poloniam, Boemiam: alter in Dalmatiam, Istriam, Italiam, Alemaniamque aditum praestare videtur. Mathiam Regem pro virili sua gravissimis his difficultatibus occurrere, multas lignorum strues, ut Belgradum muniat, secundo amne demisise: obfirmasse armis, milite, com meatibus: in Bossena, propter Emerici gubernatoris occupationes, qui superiores Ungariae oras a Boermis Polonique tuetur,*

Iz navedenog je vidljivo kako Bonfini glavnu ulogu u poslanstvu dodjeljuje upravo Janusu, što i odgovara činjenicama. Naime, svi ostali izvori to potvrđuju. Što se tiče opisa puta do Rima i dočeka kardinala pred vratima Vječnog grada, Bonfinijev se opis uvelike podudara s opisom koji donosi Vespasiano da Bisticci.⁵² On također spominje oduševljenje promatrača ugarskim poslanstvom, njihovim konjima te kićenom pratnjom. Jednako tako napominje da su članovi poslanstva bili najljepši ljudi koje je svijet vidio, što bi odgovaralo Bonfinijevom navodu o mladosti poslanika kojom su plijenili pažnju promatrača. Bisticci spominje boravak u Veneciji, Firenci, Ferrari i Rimu, dok Bonfini Janusov boravak u Ferrari ne spominje. Bonfinijev i Bisticcijev izvještaj se uvelike podudaraju u opisu dolaska i razgovora s papinskim dvorom, međutim opći fokus interesa dvojice autora se razlikuje. Bonfini se usredotočio samo na politički značaj poslanstva, Janusov govor pred papom i prikupljanje pomoći za borbu protiv Osmanlija. Bisticci također spominje govor pred kardinalima, no iako ga hvali i navodi da se odavna nije čuo tako sjajan govor, u sadržaj istoga ne ulazi. Više se bavi ostalim stvarima koje je Janus radio za vrijeme boravka u Italiji, a posebno ističe kupovinu knjiga. Zanimljivo je primijetiti da Bonfini ne spominje kupovinu knjiga. Naime, iako se usredotočio samo na političku stranu poslanstva, možda bi se od učenog humaniste kakav je Bonfini bio očekivalo da spomene upravo tu kupovinu knjiga, ponajviše iz razloga što su mu te iste knjige kupljene za Janusovog boravka u Italiji najvjerojatnije bile dostupne u kraljevskoj knjižnici.⁵³ Bonfini također ne navodi papinsko odobrenje osnivanja sveučilišta u Požunu, što je bilo jedno od postignuća poslanstva.⁵⁴

Što se tiče Janusovog govora, kao što je već spomenuto, uglavnom je slijedio sadržaj pisma koje je Matija poslao papi. Inače, Janus je u Rimu održao dva govora čiji nam je sadržaj poznat. Jedan je održao pred kardinalskim zborom, a drugi u privatnoj audijenciji pred papom Pavlom II. U prvom je govoru naglasak bio na dugotrajnoj vezi Ugarske sa Svetom stolicom, dok je u dugom govorio o kraljevim borbama protiv Osmanlija te zatražio konkretnu novčanu pomoć.⁵⁵ Bonfinijev opis se u općem sadržaju podudara s navedenim govorima, no kod konkretne analize rečenica vidljiva je njihova velika podudarnost sa sadržajem ranije spomenutog Matijinog pisma koje mu je vrlo vjerojatno bilo dostupno u kraljevskoj kancelariji te ga je koristio prilikom pisanja svog djela. Treba napomenuti da su inače govori u djelima humanističke historiografije uglavnom bili konstrukcije i kompilacije autora te ih ne treba shvaćati kao doslovno prenošenje riječi samog govornika. Ovdje je Bonfiniju bio cilj da kroz osobu rječitog i uglednog humanista i pjesnika Janusa Pannoniusa progovori sam kralj te je mu je očito bilo najvažnije prenijeti kra-

Praefectos alios disposuisse, copiasque dedisse. Regem habitu delectu, Buda profectum, in superiore Ungariam concessisse, ut Provinciam a Boemorum Polonorumque atrociniis vindicet, quos magnas sibi societates comparasse intelligit. Demum quando Christianae Reipub. propugnaculum Ungariam esse nemo negat, in communem fidelium salutem a Pontifice opem, & auxilium implorat. A pontifice patribusque Apostolicis beigne responsum: Sacrosancti collegij decreto sanctum, ut quinquaginta quotannis aureum millia, pro gerendo bello, as Matthiam in Ungariam mitterentur, quae annos multos persoluta sunt. Quin etiam stantibus adhuc Romae Legatis, Marcus Tininiensis Episcopus, novus ad Urbem orator a Matthia missus est; quem cum propter ista, quae diximus, tum propter Stephani Colociensis archiepiscopi cardinalatum, as Paulum pontificem Matthiae indulgentissimum, profectum esse novimus. Oratores, rebus omnibus e sententia confectis, in Ungariam rediere. Usp. RVD, 541-542.

⁵² V. BISTICCI, *Vite di uomini illustri del secolo XV*, 225-227.

⁵³ Bogatu knjižnicu Janusa Pannoniusa je nakon njegove smrti prisvojio kralj Matija te je činila dio poznate Biblioteke Corviniane. Usp. Marcus TANNER, *The Raven King. Matthias Corvinus and the Fate of his Lost Library*, New Haven – London, 2008., 74-75.

⁵⁴ Papa je odobrio osnivanje sveučilišta, međutim točnu lokaciju istog nije precizirao, već je odluku o tome prepustio kralju Matiji. Usp. BIRNBAUM, *Janus Pannonius*, 159-160.

⁵⁵ *Iani Pannonii Opusculorum pars altera*, 54-69.

ljevu poruku koristeći pritom njegovo pismo. To je naposljetku i bio zadatak Janusa kao Matijinog poslanika. Bonfini je također ispravno naveo boravak kninskog biskupa Marka u Rimu. Naime, njega je kralj potkraj travnja 1465. godine poslao u Rim kako bi isposlovao kardinalski šešir za kaločkog nadbiskupa Stjepana.⁵⁶

Trebalo bi istaknuti i jednu zanimljivost vezanu uz iznos papinske pomoći namijenjene borbi protiv Osmanlija za koji Bonfini navodi da je iznosilo 50.000 zlatnika. Isti iznos još jednom spominje pri kraju prve knjige četvrte dekade u kontekstu rata kojeg je Matija vodio protiv češkog kralja Jurja Podjebradskog, a koji je financiran iz dva izvora, novcem kojeg mu je Sveta stolica poslala po pečuškom biskupu Ivanu, ali i potporom cara Fridrika III. (1440.-1493.) koji mu je za taj pothvat ponudio jednogodišnji porezni prinos Austrije te oružje, namirnice i ratne strojeve.⁵⁷ Izgleda da je Bonfini u određivanju iznosa koristio pismo koje je 23. svibnja 1465. godine papa Pavao II. uputio Matiji i koje mu je najvjerojatnije bilo dostupno u kraljevskoj kancelariji. Iz tog pisma proizlazi da je isti iznosio oko 50.050 zlatnika, dakle vrlo sličan onome koje je Bonfini naveo.⁵⁸ Međutim, nije mu bio poznat dokument papinske kancelarije, zapravo potvrda koju su potpisali Janus Pannonius i Ivan Rozgon, a koja je izdana 24. svibnja 1465. godine. U njoj se navodi, nakon zbrajanja raznih vrsta novaca, da ukupna svota koju Sveta stolica namjerava poslati u Ugarsku iznosi 57.500 zlatnika.⁵⁹ Taj je iznos danas opće prihvaćen i koristi se u literaturi.⁶⁰

Bonfini kasnije u tekstu radi još jednu grešku te, iako ga je isprva dobro datirao, poslanstvo smješta u krivu godinu. Naime, kada govori kako je Matija češkog kralja Jurja Podjebradskog lišio prijestolja navodi da se to dogodilo 1468. godine, iste godine kada su pečuški biskup Ivan te Ivan Rozgon išli u poslanstvo papi Pavlu II. u Rim.⁶¹ A u vezi s češkom kampanjom kralja Matije iz 1468. godine Bonfini iznova spominje Janusa te navodi da se uz ostale odličnike nalazio u kraljevoj pratnji.⁶²

⁵⁶ V. FRAKNÓI, *Mátyás király levelei, Mátyás király levelei*, 88-92.

⁵⁷ *Instiggabat etiam religio, sancrosancti collegij observantia, orthodoxae fidei charitas, & divinus amor: indulgentissimique pontificis & Romani Imperatoris autoritas, quorum alter quinquaginta aureum millia per Joannem oratorem Quinqueecclesiensem episcopum & collegam ad Mathiam miseret: alter omnia unius anni vectigalia Austriae, item arma, commeatus & tormenta quoque bellica ad hanc ultro expeditionem offerebat.* Usp. RVD, 549.

⁵⁸ *Et fuerat quidem omnis illa pecunia que circiter XL-ta ij cum quingentis aureorum millia ascendebat, non ab externis, aduentitiisque presidij sed ex proprio patrimonio et terris Ecclesie Romane collecta. Nunc autem septem cum quingents et quinquaginta millia florenorum adjecimus, que in numerata pecunia tuis Oratoribus deferenda et in causam fidei consilio et decreto Oratoris nostri expedienda tradidimus.* Usp. Hunyadiak kora Magyarországon, ur. József Teleki, XI, Pest, 1855., 126.

⁵⁹ ... *qui faciunt Summam, & valorem quinquaginta septem milium & quingentorum florenorum auri de Camera computando, ...* Usp. J. KOLLER, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, vol. IV., 142-145.

⁶⁰ Wilhelm FRAKNÓI, *Mathias Corvinus. König von Ungarn*, Freiburg im Breisgau, 1891., 108. Vilmos FRAKNÓI, *Mátyás királymagyar diplomatái*, u: *Századok*, IX, 1899., 777. V. KLAČIĆ, *Povijest Hrvata*, 4, 77. Jörg K. HOENSCH, *Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen*, Graz-Wien-Köln, 1998., 86.

⁶¹ *Id anno Salutis quadrigenesino sexagesimo octavo supra millesimum factum erat. Et eo quidem anno, quo Ioannes Quinqueecclesiensis antistes & Ioannes Rosgonius, legati ad Paulum pontificem venerē.* Usp. RVD, 549.

⁶² *Ea regnum tempestate ij proceres sequebantur: Emericus comes Scepusiensis, Stephanusque frater, cuius virtus, constantissimaque fide in eo bello nimis enituit: item Cyupor Nicolaus, Vayvoda (ut aiunt) Transylvanius, Stephanus Bathor, & Michael Palatinus: praeterea Magyar Blasius, Paulus Kinisij, Lupus Despotes, Nicolaus Banffi, utriusque Archiepiscopi, & Ioannes poeta non ignobilis, Quinqueecclesiensium antistes, aliique cum frequentissima nobilitate proceres, regulique.* Usp. op.cit., 554.

Janus Pannonius se u *Rerum Ungaricarum Decades* najviše spominje u trećoj knjizi četvrte dekade, u dijelu u kojem se opisuje pobuna velikaša 1471. godine. Bonfini navodi da su predvodnici urote bila dva Ivana, ostrogonski nadbiskup te pečuški biskup.⁶³ Ono što međutim upada u oči jest činjenica da Bonfini, iako govori da je Janus bio sudionik urote, ne svaljuje na njega preveliku krivnju za sudjelovanje u akcijama protiv kralja. Čak i kada opisuje borbe oko Nitre, Janus se uopće ne spominje, iako je poznato je upravo Janus Pannonius predao grad poljskom kraljeviću Kazimiru.⁶⁴ Nakon opisa svih događaja vezanih uz pobunu i smrti Ivana Viteza opširnije govori o osobi Janusa Pannoniusa te iznosi mnoge podatke o njemu.

Bonfini najprije kaže da kada je pečuški biskup Ivan doznao da je Ivan Vitez uhvaćen, krenuo je prema Zagrebu kako bi mogao brzo pobjeći preko granice u slučaju da kralj počinje i njega progoniti. U tom dijelu Bonfini također napominje da je Janus Ivanu Vitezu od Sredne bio nećak po sestri, te da ga je upravo ujak upleo u urotu protiv kralja Matije.⁶⁵ Podatak koji Bonfini iznosi o rodbinskoj vezi Janusa i Ivana Viteza predstavlja još jedan važan doprinos za pjesnikovu genealogiju. Za taj je podatak mogao saznati iz Janusovih djela⁶⁶ ili od osoba koje su pjesnika dobro poznavali, možda čak i od uvodno spomenutog Ivana Viteza mlađeg, još jednog nećaka ostrogonskog nadbiskupa koji je u vrijeme Bonfinijevog boravka u Ugarskoj kao srijemski i varadinski biskup, ali i ugledan diplomat i humanist bio važna figura na kraljevskom dvoru.⁶⁷ Također je važan podatak da je Janus u urotu bio uvučen od strane svoga ujaka, čime Bonfini djelomice umanjuje njegovu odgovornost za urotu te teret krivnje prebacuje na Ivana Viteza od Sredne.

Bonfini u nastavku govori kako je Janus, nakon što je doznao za ujakovu smrt, poživio još nekoliko mjeseci. Umro je još iste godine, a za njim su žalili kako u Panoniji, tako i u Italiji.⁶⁸ Kako je ranije naveo da je Vitez umro 9. kolovoza, kasnije je zaključeno da bi prema tome Janusovu smrt trebalo datirati nekoliko mjeseci nakon smrti njegovog ujaka, dakle u studeni ili pro-

⁶³ *Conjuracionis principes Ioannes duo fuere, nepos & avunculus: alter Strigoniensis metropolita, a Matthia patris loco semper habitus: Quinquecclesiensis antistes alter fuit, vir ille utraque lingua eruditissimus: qui si a curis Reipub. se revocare potuisset, habuisset nostra aetas, qui cum universa vetustate certasset.* Usp. op.cit., 564.

⁶⁴ V. KLAJČ, *Povijest Hrvata*, 4, 110. W. FRAKNÓI, *Mathias Corvinus*, 165.

⁶⁵ *Joannes Quinquecclesiensis antistes, & e sorore nepos, qui invitum avunculum in conjurationem attraxerat, audita ejus captivitate, Zagabriam versus fugam rapiut: ut si a Rege forte peteretur, continuo e finibus elaberetur.* (usp. RVD, 569.) Janusov bijeg spominje i vrocavski kroničar Peter Eschenloer, koji navodi da se biskup nakon neuspjeha urote povukao u slavensku zemlju u utvrdu zagrebačkog biskupa (*Der Bischof von Fünfkirchen beraubete alle seine Bürger und auch seine Kirchen, und zoge mit großem Schatze in die Windische Lande, heimlich uf ein festes Schloß des Bischofes von Agram, flihende vor Matthia.*) (usp. Peter ESCHENLOER, *Peter Eschenloer's, Stadtschreibers zu Breslau, Geschichten der Stadt Breslau, oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479.* II, Breslau, 1828., 251.)

⁶⁶ Sam Janus u elegiji *U smrt majke Barbare* kaže: „Brat me tvoj posla tada u auzonijske krajeve, / U dalekoj da se zemlji u pjesništvo uputim. / Njegovim troškom pohodih mnoge gradove venetske, / Dok sunce jedanaest puta ne pređe krug svoj godišnji.“ Usp. *Pjesme i epigrama*, 15-17.

⁶⁷ Stanislav MARIJANOVIĆ, Jan Panonije u svom vremenu – Janovo pravo lice, u: *Dani hvarskog kazališta. Hrvatski humanisti – Janus Pannonius*, Split, 1990., 144. Postoji i pretpostavka da je Ivan Vitez mladi bio Janusov brat. Usp. H. PETRIĆ, Je li Janus Pannonius (1434-1472.) rodnom iz Komarnice u Podravini?, 107-108.

⁶⁸ *At postquam de metropolitae morte nunciatum est, paucis post mensibus supervixit: quin & eodem anno geminato dolore correptus interiit, aeternumque sui desiderium non minus Pannoniae, quam Italiae reliquit.* Usp. RVD, 569.

sinac 1472. godine.⁶⁹ Međutim, Bonfini je tu učinio pogrešku, budući da je danas je opće prihvaćen datum smrti 27. ožujka 1472. godine.⁷⁰

Nakon opisa Janusove smrti, Bonfini donosi njegovu kratku biografiju, točnije osvrt na Janusa kao pjesnika. Navodi da se školovao kod Guarina iz Verone, no pritom iznosi krivi podatak te navodi da je Janus kod Guarina proveo sedamnaest, umjesto sedam godina (1447.-1454.). Nadalje spominje kako je Janus već u djetinjstvu naučio klasične jezike te da je njegov učitelj često spominjao kako još nikada nije imao takvog učenika niti među Talijanima niti među strancima, a koji bi bio izvrsniji, bolji učenik ili nadareniji od Ivana Panonskog.⁷¹ Ovaj navod odražava opće poznatu naklonost koju je Guarino gajio prema mladom Janusu,⁷² a i Janus mu se odužio te mu je posvetio nekoliko svojih pjesama. Bonfini nadalje hvali pjesnika te navodi da je latinski govorio kao da je rođen u Rimu, a grčki kao da je rođen u Ateni. Ni u govoru ni u postupcima nije se

⁶⁹ S. TELEKI, *Narratio nostra et brevis expositio de vita Iani Pannonii*, 233.

⁷⁰ Janus se nakon propasti pobune isprva pokušao skloniti u svojoj biskupiji, no bojeći se kraljeve osvete, odlučio je krenuti prema Italiji. Na putu je zastao u Zagrebu, točnije u utvrdi Medvedgrad, koja je bila u vlasništvu njegovih saveznika braće Thuz. 15. ožujka 1472. godine je u Medvedgradu izdao ispravu koja se čuva u Mađarskom nacionalnom muzeju. (usp. W. FRAKNÓI, *Mathias Corvinus*, 166.) Matija u to vrijeme još nije znao gdje se odbjegli biskup nalazi, ali je poduzimao sve kako bi ga pronašao. 24. ožujka (*am Eritag nach dem Palm Sontag Anno domini etc. LXXII*) šalje pismo saskim knezovima Ernestu i Albrechtu te ih moli da ukoliko zateknu izdajnika pečušskog biskupa u svojim krajevima da ga uhvate i pošalju njemu (*wo man denselben von Funffkirchen betreten mocht, daz man In dann ainen solhen verreter zu hannden neme vnd vns zu schikhen wellen*). (usp. Idem, *Mathias Corvinus*, 166.) Međutim, izgleda da je Janus ubrzo umro, o čemu svjedoči i Peter Eschenloer, koji je svoju kroniku pisao nekoliko godina nakon Janusove smrti, koju datira u Veliki tjedan 1472. godine (*Der Bischof von Fünfkirchen starbe gähelinge in der Marterwoche nach dieser Verräthei*), dok kao datum smrti Ivana Viteza navodi 8. kolovoza (*In disem Sommer am Sonnabend vor Laurentii, das war der achte Tag Augusti, starbe jäheling der Erzbischof von Gran*). (usp. P. ESCHENLOER, *Geschichten der Stadt Breslau*, 251, 270.) Točan datum smrti, 27. ožujka, iako je godina, 1507. (!), posve pogrešna i očito se radi o zabuni, kao i mjesto smrti, utvrdu Medvedgrad, donosi jedan formular iz pečušskog kapitulara: „... *denique fidedigna certorum fratrum nostrorum contestacione et recenti memoria deprehendimus, memoratus dominus Johannes episcopus, anno Salutis millesimo quingentesimo septimo [sic!], vigesima septima mensis martii, in arce Medwe dicioni huius regni subiecta ...*“ (usp. Béla IVÁNYI, *Egy 1526 előtti ismeretlen formuláskönyv, u: Történelmi Társ*, 1904., 529.) 27. ožujka je te 1472. godine bio Veliki petak, što bi odgovaralo Eschenloerovom navodu da je Janus umro tijekom Velikog tjedna. Također je malo vjerojatno da bi se mogao skrivati gotovo pola godine od kralja koji je ozbiljno pokušavao uhvatiti odbjelog biskupa. Također u obzir treba uzeti zdravstveno stanje Janusa Pannoniusa koji je još od mladosti često pobolijevao, zacijelo od kronične plućne tuberkuloze, a vjerojatno i od malarije, o čemu i sam svjedoči u svojim djelima. (usp. Vladimir DUGAČKI, *Medicinski elementi u poeziji Ivana Česmičkog, u: Zbornik radova Četvrtog simpozija iz povijesti znanosti*, Zagreb, 1982., 183-192.). Talijanski humanist Piero Valeriano kao uzrok Janusove smrti navodi dizenteriju (*... diuturnaue dysentaria vexatus occubuerit*) (usp. *Joannis Pierii Bellunensis, De Litteratorum Infelicitate, libri duo, Genevae*, 1821, 12.). Vespasiano da Bisticci pak kao spominje da je Janus umro od vrućice (*... avendo la febre, lo 'nfelice vescovo si mori, andando in Schiavonia.*) (usp. V. da BISTICCI, *Vite di uomini illustri del secolo*, 227.). Poljski kroničar Jan Długosz iznosi podatak da je Janus ubijen, točnije otrovan (*... Joannes etiam Quinque-Ecclesiensis Episcopus dolore tribulationum pressus diem obiit, vel ut quibusdam placuit, veneno intoxicatus.*) (usp. J. KOLLER, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, vol. IV, 14.). Kako je Długosz jedini koji spominje smrt od otrova, taj bi podatak valjalo odbaciti kao vjerodostojan, ponajviše iz razloga što se radi o poljskom kroničaru poznatom po svojim anti-ugarskim stajalištima. Za pretpostaviti je da su stres, putovanje i vremenski uvjeti kasne zime i ranog proljeća doprinijeli aktiviranju njegovih kroničnih bolesti te konačno i smrti.

⁷¹ *Annos septendecim sub Guarini Veronensis disciplina fuerat, utramque ab ineunte pueritia linguam imbiberat. Praeceptor eius saepe dicere solebat, se nullum adhuc ex Italis, peregrinisque discipulum habuisse, qui praestantia, docilitate, foecunditateque ingenii cum Ioan. Pannonio conferri posset.* Usp. RVD, 569.

⁷² Guarino je tako u pismu iz 1453. godine upućenom Francescu Barbaru hvalio Janusovu sposobnost te lakoću kojom upij znanje. Usp. O. PERIĆ, *Janus Pannonius*, 344. M. BIRNBAUM, *Janus Pannonius*, 65.

očitovalo ništa barbarsko. Njegova je duša bila stvorena za pjesmu, a ni u prozi nije bio loš. Bonfini na kraju zaključuje da se nije bavio javnim stvarima, mogao se natjecati s antičkim piscima i pjesnicima te ističe da sreća zavidi ponajviše odličnim umovima i prijeći im da se uzdignu.⁷³

Na kraju, kao ilustraciju kako je bio omiljen i među svećenstvom svoje biskupije, Bonfini donosi poznatu priču o skrivenom grobnom mjestu i naknadnom svečanom pokopu slavnog pjesnika. Bonfini navodi da budući da su Janusa zbog kraljeve ljutnje smatrali javnim neprijateljem i nitko mu se nije usudio dati mu uobičajenu posljednju počast, to jest, organizirati dostojan pogreb, svećenici su krišom unijeli njegovo tijelo u jednu pečušku kapelu i smjestili ga u smolavu škrinju. Poslije mnogo vremena, kada je Matija posjetio grad, po svemu sudeći Pečuh, i tamošnju katedralu, svećenici su od njega zatražili dozvolu za dostojan pogreb tijela pjesnika Ivana, koje još uvijek nije bilo pokopano. Kralj se ražalostio kada je doznao za sudbinu tog velikog čovjeka, ukorio je svećenike zbog njihovog neosnovanog suđenja i straha te mu priredio krasan sprovod, kako tom odličnom piscu ne bi bila uskraćena čast pogreba.⁷⁴

Valja naglasiti da je kronološki najraniji zapis te priče upravo Bonfinijev, budući da je njegovo djelo nastalo dvadesetak godina nakon Janusove smrti. Teško je reći koliko je ona istinita, no valja istaknuti da se elementi gore naveden priče o grobnom mjestu i pokopu mogu pronaći i u kasnijim izvorima, poglavito u djelu talijanskog humanista Piera Valeriana *De Litteratorum Infelicitate*. U tom djelu osmorica sugovornika pričaju o nesretnim sudbinama poznatih književnika. Priču o Janusu Pannoniusu donosi Giovanni Antonio Buglio te spominje kako se nakon neuspjeha urote Janus sklonio kod svog prijatelja, prepozita neimenovane kaptolske crkve te tamo umro. Prijatelj je njegovo tijelo stavio u smolom zapečaćenu škrinju te su Janusovi posmrtni ostaci bili nepokopani iduće dvije godine. U međuvremenu je kralj oprostio Janusu i počeo je propitkivati za njegovu sudbinu, čak je i ponudio nagradu onome koji mu donese neke vijesti o njemu. Kada je slučajno posjetio crkvu Janusova prijatelja, on je pao ničice pred kraljem i zatražio od njega oprost što je protekle dvije godine u svojim odajama skrivao Janusovo tijelo. Nakon što je vidio mjesto gdje su ležali posmrtni ostaci slavnog pjesnika, kralj se ražalostio i naredio da se isti svečano pokopaju. Također se pobrinuo da Janusov prijatelj bude izabran za pečuškog biskupa.⁷⁵

Buglio je kao papinski poslanik boravio u Ugarskoj između 1523. i 1526. godine te je bio u prilici neposredno doznati pojedinosti vezane uz sudbinu Janusovih posmrtnih ostataka. Izgleda da je Buglio bio upoznat s Bonfinijevom verzijom te priče – primjerak *Rerum Ungaricarum Decades* se u vrijeme njegovog boravka u Ugarskoj nalazio u kraljevskoj knjižnici u Budimu⁷⁶ – te je ona donekle utjecala na njegovu verziju. Unatoč pojedinim očitim netočnostima, primjere iz Buglioove se priče može zaključiti da se Janus skrivao kod Sigismunda Ernušta, svog

⁷³ *Si Latine loquebatur, in urbe Roma: si Graece, mediis natum Athenis affirmasset. Nil barbarici actio, & oratio redolebat. Natum ad carmen ingenium reputaveris: in prosa oratione non injucundum. Quod si in publicis curis & procellis non fluctuasset, nimirum cum priscis oratoribus & poetis certate potuisset. Praestantibus plerumque ingeniis fortuna invidet: & ne pro viribus emergant, intercedit.* Usp. RVD, 569.

⁷⁴ *Quam sacro basilicae suae collego charus hic fuerit, hinc conjice. Cum ob regis iracundiam, is quasi hostis Reipub. haberetur, & solennia viro justa nemo persolvere auderet, sacerdotes clam ejus corpus in sacellum Quinqueecclesiense retulere, idque picato scrinio diu reconditum habuere. Cum multo post tempore Mathias forte urbem illam & basilicam inviseret, Sacerdotum regi collegium supplicavit, ut Ioannis poetae corpus, quod diu insepultum asfervarant, prae metu iracundiae ejus, debito sepulturae honore jam honestare pateretur. Indoluit rex tanti viri casum, falsam eorum opinionem ac metum increpuit: & ne poeta insignis sepulchri honore fraudaretur, honestissimas mox exequias edixit. Pannonicus igitur hunc vates exitum sortitur.* Usp. RVD, 569.

⁷⁵ *Joannis Pierii Bellunensis, De Litteratorum Infelicitate, 11-12.*

⁷⁶ M. TANNER, *The Raven King*, 220.

nasljednika na stolici pečušskog biskupa, a ne kod zagrebačkog biskupa Osvalda Thuza, valja istaknuti da se u općim elementima ona ipak uvelike podudara s Bonfinijevim zapisom, primjere spominje se smolava škrinja u kojoj su se nalazilo Janusovo tijelo, kraljev oprost te pogreb sa svim počastima. Taj zapis također ilustrira razvoj legende o Janusovom posljednjem počivalištu i kraljevom oprost, a koju možemo pratiti preko verzije koju je Bonfini prvi zabilježio dvadesetak godina nakon Janusove smrti i Bugliove verzije, to jest, verzije koju donosi Piero Valeriano pedesetak godina poslije tog događaja.

* * *

Iz svega navedenog vidljivo je da Bonfini Janusa prikazuje u prevladavajuće pozitivnom kontekstu, iz čega se može zaključiti da se u Bonfinijevom djelu odražava svojevrsna rehabilitaciju osobe Janusa Pannoniusa, pobunjenika protiv vlasti Matije Korvina, a koja se dogodila relativno brzo nakon njegove smrti. Tome je svoj doprinos dao i sam kralj, koji je, promatrano s njegove točke gledišta, bio opravdano ljut zbog Janusove izdaje, što mu nije zaboravio.⁷⁷ Na prvom mjestu treba ponovno spomenuti da je na njegovo insistiranje dostojno obilježen njegov grob.⁷⁸ Zatim je pažnje vrijedan podatak vezan uz pokušaje talijanskog humanista Lodovica Carbonea da stekne kraljevo pokroviteljstvo. Naime, Carbone je Matiji poslao svoje djelo *Dialogus de Matthiae regis laudibus* kojim se nadao dobiti poziv za dolazak na kraljevski dvor, a u kojem u negativnom kontekstu spominjao Janusa. Carboneov pokušaj je bio neuspješan, najvjerojatnije zbog previše ulizivačkog stila, ali vjerojatno i zbog toga što je ocrnjivanjem Janusa htio steći kraljevu naklonost, što se vladaru očito nije svidjelo.⁷⁹ I naposljetku, upravo je Matija prvi naložio da se prikupe Janusove pjesme, za što je zadužio kaločkog nadbiskupa Petra Varadija.⁸⁰ Na Matijinu odluku je isto tako utjecala Janusova velika popularnost među onovremenim intelektualcima pa je u njegovim postupcima moguće prepoznati i ponešto oportunitizma, budući da zacijelo nije htio pokvariti svoj ugled kod intelektualne elite koju je nastojao privući u svoje kraljevstvo.

Janus je u *Rerum Ungaricarum Decades* prikazan kao vrsni pjesnik, kraljev pouzdanik, diplomat i govornik. Pojedine netočnosti, uglavnom vezane uz kronologiju, mogu se staviti u kontekst ionako nepouzdanih podataka koje Bonfini iznosi u svome djelu, a odnose se na razdoblja kojima

⁷⁷ Na saboru koji je 1481. godine održan u Zagrebu i na kojem je sastavljen popis osoba koje su se ogriješile o zakon prozvana su i braća Thuz zbog toga što su desetak godina ranije u svojoj utvrdi Medvedgrad pružili utočište nevjernom pečuškom biskupu Ivanu („... *reverendum dominum Osvaldum episcopum ecclesie Zagrabiensis, qui condam Iohannem episcopum ecclesie Quinqueecclessiensis infidelem de voluntate et permissione sua quousque vixisset in castro Medwe hospitando ...; magnificum dominum Iohannem Thwz de Medwewara hospitem infidelis condam Iohannis episcopi Quinqueecclessiensis usque vitam eiusdem in castro suo predicto Medwewara ...*“) (usp. Lajos THALLÓCZY – Samu BARABÁS, *Codex diplomaticus comitum de Blagay, Monumenta Hungariae Historica*, 28, Budapest, 1897., 390-391). I u jednom pismu iz 1489. godine Matija se spominje Janusove izdaje: „...*quod pridem Regi Polonorum, & ceteris nostris emulis ejus partem foventibus adhesisset, & more traditoris Jude nostrorum beneficiorum sibi collatorum immemor contra nostram Majestatem insurrexisset*“ (usp. J. KOLLER, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, vol. IV., 15).

⁷⁸ Ludovik Crijević Tuberon navodi da je upravo uz Matijino dopuštenje na Janusov grob bili uklesani njegovi stihovi iz elegije „Bolovanje u taboru“: „*Tu leži pjesnik Janus, koji je na Dunav zavičajni! Prvi donio pjesmu s božanskog Helikona. / O zavisti, bar ovaj spomen mrtvome ne spriječi! / Spomeniku pristaju samo dobre riječi!*“ Usp. L. CRIJEVIĆ TUBERON, *Komentari o mom vremenu*, 54. *Pjesme i epigrama*, 81.

⁷⁹ M. TANNER, *The Raven King*, 73.

⁸⁰ M. BIRNBAUM, *Janus Pannonius*, 141.

nije osobno bio svjedokom. Kao učeni humanist, Bonfini je vjerojatno imao i poseban odnos prema slavnom pjesniku te je veći naglasak stavio na njegovu umjetničku i diplomatsku djelatnost, a manje na angažman u političkim previranjima njegovog doba. Taj se odnos ogleda u mnogim biranim epitetima kojima Bonfini opisuje Janusa, poput *poeta nostri temporis nimirum insignis, vir summa eloquentia et doctrina praeditus, vir summa dicendi copia pollens, vir ille utraque lingua eruditissimus* ili *poeta non ignobilis*. Njegovo sudjelovanje u uroti jednostavno nije mogao prešutjeti, međutim nije ga ni previše isticao. Većinu krivnje je prebacio na Ivana Viteza, a Janusovu predaju Nitre Poljacima nije ni spomenuo. Također valja napomenuti da je Bonfini svoje djelo pisao pred kraj Matijine vladavine, ali i za vrijeme Vladislava II. Jagelovića, brata Kazimira Jagelovića, osobe koju su pobunjenici 1471. godine nastojali dovesti na ugarsko-hrvatsko prijestolje te je i ta činjenica vjerojatno odigrala ulogu u prikazu Janusa u pozitivnom svjetlu. Bonfinijev prikaz Janusa Pannoniusa u *Rerum Ungaricarum Decades* posljedica je društvene i političke rehabilitacije slavnog pjesnika – izdajnika, a koja se događala u vrijeme kada je Bonfini pisao svoje djelo. Konkretan odraz takvog razvoja događaja nalazimo u priči o sudbini Janusovih posmrtnih ostataka, kraljevom oprost i svečanom pokopu koja je prvi put zabilježena upravo kod Bonfinija. Usprkos određenim nedostacima, ionako prisutnim u mnogim izvorima koji o njemu govore, Bonfinijev prikaz Janusa Pannoniusa predstavlja važan izvor za njegovu biografiju, ne samo zbog činjenica koje donosi, a koje usporedbom s drugim izvorima mogu biti ili potvrđene ili odbačene, već i zbog toga što se kod Bonfinija odražava javna slika Janusa dva desetljeća nakon njegove smrti, iz koje je vidljivo da ga se uglavnom doživljavalo kao uspješnog i slavnog pjesnika i diplomata, dok je njegova politička, ali i crkvena karijera pala u drugi plan.

SUMMARY

Janus Pannonius (Ivan Česmički) is one of the most important representatives of Humanism in Central Europe and beyond. This paper outlines and analyses the way Janus is depicted in one of the fundamental works for the history of the medieval Kingdom of Hungary and Croatia - *Rerum Ungaricum Decades*, written by his contemporary Antonio Bonfini, court historian of King Matthias Corvinus. Although he provides some incorrect information, Bonfini depicts the famous poet and bishop mainly in a positive light, which is most probably the result of his social and political rehabilitation that occurred during the time Bonfini was in the process of writing his work. In addition, Bonfini was the first to record the well-known story of Janus' mortal remains and the solemn burial ordered by King Matthias.